

Psalm 40: Één of Twee Psalms?¹

E Naudé
(Universiteit van Pretoria)

ABSTRACT

Psalm 40: One or two Psalms?

Interpretation problems imbedded in Psalm 40 are often prioritized above the function of the psalm. The unity of Psalm 40 is to be investigated in this article. Verses 14 to 18 are in lexemic congruence with Psalm 70. Psalm 40 is frequently discussed in the light of Psalm 70. This research follows a synchronic-diachronic investigation of the text, to formulate the theological function of Psalm 40.

*The text is examined from different literary perspectives. An attempt to date Psalm 40 to the years 516-458 BC, or as late as 428 BC is postulated. The returning exiles to Jerusalem encountered antagonism from the inhabitants of the city. Their newly found freedom was in jeopardy. Within this tense situation, verses 12-18 were uttered as a prayer for Jhwh's intervention. Psalm 40, as a theological unit, provides guidance on how to act when newly achieved deliverance is threatened: **Persistent and persevering prayer** is the answer.*

1 INLEIDING

Psalm 40 is in die verlede méér in terme van sy probleme belig as in terme van sy teologiese relevansie. Die gevolg hiervan is dat enkele dele van die psalm die geheelinterpretasie daarvan oorheers en derhalwe skeepgetrek het. Dit het ook geïmpliseer dat die teologiese strekking van Psalm 40 nie genoegsaam verreken is nie. Die taak op hande is om die deur 'n sinkronies-diakroniese ondersoek die teologie van hierdie psalm te belig.

2 PROBLEEMSTELLING

Een van die talle probleme waarmee die leser van Psalm 40 gekonfronteer word, is dié van die strofiese indeling. Dié probleem kom hoofsaaklik by dié ondersoekers voor wat die eenheid van die psalm voorstaan (Ridderbos 1965; Van Uchelen 1971; Auffret 1987; Zenger

¹ Die tema is die titel van my ongepubliseerde DD proefskrif (1999) wat ek onder leiding van wyle prof W S Prinsloo begin het en onder prof D J Human voltooi het. My dank aan laasgenoemde heer wat onder moeilike omstandighede bekwame leiding gegee het.

1988; Haag 1995). Dié ondersoekers lewer 'n verskeidenheid en selfs wyd uiteenlopende resultate ten opsigte van die strofiese indeling. Die vraag kan met reg gevra word: met inagneming van al die toepaslike en relevante stilistiese en poëtiese merkers, wat sou 'n verantwoorde strofiese indeling wees? 'n Tweede probleemveld is dié van die bepaling van die Gattung en die Sitz im Leben betreffende Psalm 40. Gunkel se tipering van Psalm 40 het by navorsers na hom soveel inslag gevind, dat hulle sy Gattungaanduiding as vertrekpunt neem, maar dan ook wel 'n eie dimensie daaraan verleen. Dieselfde argument het ook betrekking op die Sitz im Leben: 'n groot hoeveelheid menings met wyd uiteenlopende situasies. Die vraag wat hier gevra kan word, is: is die ondersoek na Gattung nie sô kompleks dat dit nie binne die omvang van Gunkeliaanse Gattung genoegsaam verreken kan word nie? 'n Derde probleemarea het betrekking op geykte taal in die psalm. Is dit 'n aanduibare kompilasië uit verskillende bronne of kan daar gesê word dat Psalm 40 'n unieke skepping is? 'n Vierde probleemarea is die vraag na die redaksionele werk wat waarskynlik aan die psalm gedoen is. Dit kan nie ontken word dat die teks van Psalm 40 (soos talle ander tekste) 'n groeiproses deurloop het tot waar dit nou as een psalm in die Biblia Hebraica Stuttgartensia verskyn nie. Watter leidrade in die teks kan ons help om iets van die geskiedenis van die teks te verstaan? En: hoe verklaar met die opvallende ooreenstemming tussen Psalm 40:14-18 en Psalm 70? 'n Vyfde probleemarea raak twee interpretasieprobleme. Die een is: wat sou die betekenis van die enigmatiese verse 7-9 wees? Sou dit dui op die einde van die kultus en die begin van profetisme? Die verdere interpretasieprobleem het te doen met die identifikasie van die "boekrol" (v 8) met die tôrâ (v 9). Is dié twee entiteite identies, of verwys dit na 'n boekrol met 'n ander funksie? Daar is reeds baie navorsing oor Psalm 40 gedoen. Nadat antwoorde op al bogenoemde vrae vanuit die ondersoek na die teks aangebied is, bly daar nog een oorkoepelende vraag wat nie voldoende beantwoord is: wat is die teologiese relevansie van Psalm 40 soos dit in sy huidige vorm in die psalmbundel oorgelewer en opgeneem is?

3 TEKSVASSTELLING

Psalm 40 kan as 'n selfstandige eenheid gereken word. Dit het 'n logiese gedagtevloei. Daar is 'n duidelike afbakening tussen Psalm 40 en die voorafgaande en daaropvolgende psalms danksy die opskrifte by die onderskeie psalms.

4 Intra-tekstuele analise

Die teks van Psalm 40, soos dit in die *Biblia Hebraica Stuttgartensia (BHS)* verskyn, word vervolgens aan die orde gestel. In die heel linkerkantse kolom, word die stansas as I, II en III aangedui. Die strofes word in die tweede kolom van links as A, B, C... aangedui. Die ritme van die verskillende versreëls word byvoorbeeld as 3+2+2 of wat die geval mag wees, aangedui. Die versreëls verskyn in die tweede kolom van regs en die versindeling in die kolom aan die regter kant.

			לִמְנַצַּח לְדָוִד מִזְמוֹר:		
I	A	3+2+2	קִוְיָה קִוְיָהי יְהוָה וַיֵּשׂ אֵלַי וַיִּשְׁמַע שְׁוֹעָתִי:	1	2
		3+2	וַיַּעֲלֵנִי מִבּוֹר שָׁאוֹן מִיַּיִם הַיָּבֵן	2	3
		3+2	וַיִּקַּם עַל־סֵלַע רַגְלֵי מוֹנֵן אֲשֶׁר־לִי:	3	
		3+2	וַיַּחַן בְּפִי שִׁיר תְּהַשֵּׁה חֲהַלָּה לֵאלֹהֵינוּ	4	4
	B	3+2	וַיֵּרְאוּ רַבִּים וַיִּירָאוּ וַיִּבְסְחוּ בַיְהוָה:	5	
		3+2	אֲשֶׁר־לִי הִנְבֵּר אֲשֶׁר־לָקַח יְהוָה מִבְּטַחוֹ	6	5
		3+2	וְלֹא־תִפְגַּח אֶל־הַרְבִּים וְשִׁשִׁי קִנְיָן:	7	
		3+3	רַבּוֹחַ עֲשִׂיתָ אֵתְּהָ יְהוָה אֱלֹהֵי נְפֹלְאֹתֶיךָ	8	6
		3+2	וַיִּסְחַבְּכִיךָ אֱלֹהֵינוּ אִין עֶרְךָ אֵלֶיךָ	9	
		2+2	אֲנִיכִיךָ וְאִדְבַרְךָ עֲצַמּוֹ מִסְפָּר:	10	
II	C	3+2+3	זָבַח וּמִנְחָה לֹא־תִקַּח אֲנֹכִי כִרְיִית לִי עֹלָה וְחִטָּאָה לֹא שְׁאַלְתָּ:	11	7
		2+2	אִן אִמְרָתִי חֲנֹה־בְּאֵתִי	12	8
		2+2	כִּמְגַלְחֵי־סֵפֶר כְּחֹבֵב עֵלַי:	13	
		3+2	לְעֹשׂוֹת־רִצּוֹנֶךָ אֱלֹהֵי תִקְצֵחִי וְחֹרֶתְךָ בְּחוּךָ מִעַי:	14	9
	D	2+2	כִּשְׂרָתִי צִדֵּק בְּקִהַל רֵב	15	10
		3+2	חֲנֹה שְׁפָתֵי לֹא אִקְלָא יְהוָה אֵתְּהָ יְדַעְתָּ:	16	
		3+2	צִדִּיקְתֶּךָ לֹא־בִסְתִי בְּחוּךָ לְבִי	17	11
		3+2+3	אִסוֹנְתֶךָ וְחֲשִׁיעֶתְךָ אִמְרָתִי לֹא־כִתְהִיתִי חֲסִדֶּךָ וְאִמְתֶּךָ לְקִהַל רֵב:	18	
III	E	3+2	אֵתְּהָ יְהוָה לֹא־תִכְלָא כְּחִסֶּיךָ מִסְנֵי	19	12
		3+2	חֲסִדֶּךָ וְאִמְתֶּךָ תְּמִיד יִצְרוּנִי:	20	
		3+2	כִּי אִפְפָּרְעֵלִי רַעוֹת עַד־אִין מִסְפָּר	21	13
		3+2	הַשִּׁינּוּנֵי עֹנֵתִי וְלֹא־יִכְלָתִי לִרְאוֹת	22	
		3+2	עֲצַמּוֹ מִשְׁעֵרוֹת רֹאשִׁי וְלִבִּי עֲזָבֵנִי:	23	
	F	3+3	רַצָּה יְהוָה לְהַצִּילֵנִי יְהוָה לְעֹזְרָתִי חוֹשֶׁה:	24	14
		3+3	יִבְשׂוּ וַיִּחַפְרוּ יְהוָה מִבְּקַשִּׁי נַפְשִׁי לִסְפוֹחַח	25	15
		3+2	יִסְנוּ אַחֲוֹר וַיִּקְלְמוּ תַפְצִי הָעֵתִי:	26	
		3+2	שְׁמוּ עַל־עַקֵּב בְּשִׁתָּם הַאֲמֵרִים לִי תִאֵחָ הָאֵחָ:	27	16
		3+2	יִשִּׁישׁוּ וַיִּשְׁמַחוּ בְךָ כְּלִי־מִבְּקַשִּׁיךָ	28	17
		3+2	יִאֲמְרוּ תְּמִיד יִגְדַל יְהוָה אֲהַבִּי הַשׁוֹעֵתְךָ:	29	

G 3+2	וְאֵנִי עֲנֵי וְאֶבִּינָן אֲדַבֵּר יְחֻשָּׁב לִי	30 18
3+2	עֲזָרְתִּי וּמִסְלָמִי אֲחִי אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי אֲחֵיהֶם:	31

Stansa I bestaan uit twee strofes, te wete strofe A, verse 2-4a, en strofe B, verse 4b-6c. Die eerste werkwoordkombinasie in vers 2 is die woorde קָוָה קָוִיתִי, wat as 'n Pi'el infinitivus absolutus en 'n Pi'el perfectum beskryf kan word. Hierdie kombinasie wil klem lê op die aanhoudendheid en doelgerigtheid waarmee die digter sy hoop op Jhwh gerig het. Die perfectumvorm van die werkwoord, wat uitdrukking gee aan die mens se verwagting van Jhwh om uitkoms te gee, word gevolg deur 'n reeks van vyf imperfecta. Dit wil die reaksie van Jhwh op die hulpgeroep van die bidder breedvoerig teken: Hy het Hom... neergebui, sy hulpgeroep gehoor, hom opgetrek..., sy voete beveilig en vir hom 'n nuwe lied gegee.

Tussen strofe A en B is daar 'n bepaalde sintaktiese oorgang merkbaar. Dit wissel vanaf derde persoon enkelvoud (v 4a) na die derde persoon meervoud (v 4b). Dit wil die reaksie van mense uitdruk. Vers 4b verwoord universele lofprysing op Jhwh. Die gevolg is dat baie dit sal sien en tot inkeer sal kom (וַיִּירָאוּ) en hulle vertrou op Jhwh sal stel. Vers 5ab verwoord indirekte lofprysing op Jhwh. Mense sal hulle wegkeer van leuengode en hulle vertrou ook op Jhwh stel. Direkte lofprysing volg in verse 6ab. Jhwh word vereer vir Sy groot en wonderlike dade en gedagtes. Niks en niemand kan met Hom vergelyk word nie. Verwondering word in vers 6c verwoord: die bidder sê dat dit te omvangryk is om dit enigins te probeer bekend maak. Stansa I vorm 'n duidelike konsentriese struktuur: ek –Hy –hulle – die man – U (Jhwh) – ek.

Stansa II word gekenmerk met 'n duidelik verskil in landskap. Strofe C word gekenmerk deur 'n *inclusio* wat gevorm word met die woord לֹא־תִפְצֹתָ in vers 7 en תִּפְצֹתִי in vers 9. Verse 7-9 het enigmatiese status onder eksegete verkry. Die vraag wat hier gevra word, is: wat is die betekenis van hierdie mededeling? Beteken dit dat Jhwh nie meer offers vra omdat die offerpraktyk opgeskort is, miskien op aandrang van die profete (Amos 5:21; Jes 1:11; Jer 6:20)? Dui dit op 'n moonlike spiritualisering van die kultus? Met die teks op hande, blyk dit dat die drie Qal *perfectum* werkwoorde in vers 7 kommunikeer dat wat nou meegeedeel word, in die verlede geskied het, en derhalwe afgehandel is: Jhwh vra/begeer nie meer offers nie. Dit behoort nou tot die verlede. Soortgelyk impliseer dit ook dat Jhwh die vermoë om gehoorsaam te wees, gegee het. Die omgekeerde woordorde plaas die klem op gehoorsaamheid en nie op offers nie. Dit word dan ook versterk met vers 7b, 'n *hapax* wat die saak van gehoorsaamheid beklemtoon. Vers 8 se temporele partikel אַז saam met 'n Qal *perfectum* lê klem op die feit dat

die handeling wat volg direk betrekking hê op dit wat voorafgaan. Vers 8a dien as instemming vir dit wat in vers 7 meegedeel word en verklaar die digter sy bereidwilligheid om te reageer op Jhwh se oproep tot gehoorsaamheid. Vers 8b is nog een van die veel geproblematiseerde gedeeltes in die psalm. Die twee gedebateerde begrippe is מַלְחָמָה en כְּחֹב עָלַי. Die vraag waaroor dit in כְּחֹב עָלַי gaan, is: moet dit rapportatief “...aangaande my...” of preskriptief “...aan my voorgeskryf...” gelees word? Vanweë die sinonieme parallelisme wat in verse 8 en 9 gevorm word, blyk dat dit in ’n preskriptiewe sin verstaan moet word: dit word aan hom voorgeskryf. Die מַלְחָמָה word dan ook gesien as duidend op die *tôrâ*. Vers 9 voltooi die *chiasme* wanneer die digter dan verklaar dat hy een begeerte het, en dit is om Jhwh se wil te doen. J Wellhausen (1885:122) sien in hierdie verse ’n spanning tussen die morele godsdiens van die profete en die rituele godsdiens van die priesters. Uit dié spanning ontwikkel ’n anti-offer polemieek. Jones (1963:12) sien hierin ’n historiese verklaring. Na die verwoesting van die tempel deur Nebuzaradan, is die altaar ontheilig. Offers is ontmoedig. Motivering hiervoor kom vanuit die kultus op: Psalms 40:7-9, 50:7-15; 51:16; 141:2. Sonder om ôf die profete ôf die kultus as getuie-nis aan te voer, dui die vloei van die teks daarop dat ná die uitredding (vs 2a-4a) en die lofprysings (vs 4b-6c), die bidder spontaan in aforistiese taal sy toewyding en bereidwilligheid om Jhwh te gehoorsaam, uitdruk. ’n *Tôrâ*-gehoorsaamheid word hier aangetref.

Strofe D (vs 10,11) word gekenmerk deur ’n strofiese *inclusio* wat gevorm word deur die woorde “...in/vir die groot vergadering ...” (לְקַהֵל רַב, בְּקַהֵל רַב). Die bidder lei sy danklied in met ’n woord wat sterk herinner aan die vreugdeboodskapper van Deutero-Jesaja: בְּשִׂמְחָה. Dit kom in die Pi’elstamformasie voor en dui die frekwentatiewe aspek aan: “Ek wil...aanhou...verkondig..., sonder ophou verkondig...”. Die inhoud van sy verkondiging is צַדִּיק. Dit is die selfstandige naamwoord in absolute vorm en dui op uitredding, verlossing, bevryding. Die plek waar hy dit doen, is die בְּקַהֵל רַב. Dit is die godsdienstig versamelde gemeente. Die reeks van vyf werkwoorde wat in verse 10-11 voorkom, het almal die inklinasie om te beklemtoon dat die digter nie sal nalaat, maar hom daarop sal toespits om ’n danklied tot eer van Jhwh te bring. Die verlossingsdaad wat hy beleef het, wil hy voluit in die openbaar bekend maak. Daarom verberg hy dit nie in sy hart nie. Vers 11b bestaan uit ’n *chiasme* wat ’n volledige spieëlbeeld vorm. Dié *chiasme* wil die bron van waaruit die verlossing kom, beklemtoon. Dit ontspring vanuit אֱמֻנָתְךָ וְחַסְדֶּיךָ (“u liefde en redding”) en חַסְדֶּךָ וְאֱמֻנָתְךָ (“u goedertierenheid en trou”). Dit alles wil hy aanhou om in die groot vergadering te verkondig.

Stansa III begin by vers 12 en nie by verse (13)¹⁴ soos dit tradisioneel die gebruik is nie. In 'n baie spesifieke sin is hierdie saak dan ook die kritieke saak waarom dit gaan in die interpretasie van Psalm 40. Voorstanders van die twee-psalm-hipotese argumenteer dat die gedeelte verse 14-18 (= Psalm 70) die laaste segment in die psalm is en motiveer dit op grond van die leksemiese ooreenstemming van verse 14-18 met Psalm 70. Verse 13 sou dan die funksie van “Verklammerung” hê om sodoende verse 2-12 en 14-18 met mekaar te verbind.

Vers 12 bevat 'n dringende gebed tot Jhwh: לֹא־תִכְלֶא (‘‘moenie weerhou nie’’). Dit word met 'n nog sterker oproep in vers 14 ondervang: רִצֵּה יְהוָה לְהַצִּילֵנִי יְהוָה לְעַזְרָתִי הוֹשֵׁעַ: (‘‘Laat dit U behaag om my te red...’’). Dit bereik egter klimaks in vers 18 met die woorde: אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי (‘‘My God, moenie talm nie’’).

Strofe E (v 12-13) dien as inleiding om die intense worsteling wat hy as bidder ervaar, tot uitdrukking te bring. Die woorde אֱלֹהֵי יְהוָה is in die vokatief gestel. Subjekverwisseling vind hier plaas. Dit is 'n direkte aanroep van Jhwh. Dit lei 'n dringende versoek tot Jhwh dat Hy nie sy barmhartigheid van die bidder moet wegneem nie. Die imperatiewe werkwoord לֹא־תִכְלֶא toon ooreenstemming met die Qal *imperfectum* werkwoord vers 10b. Daar het hy verklaar dat hy hom nie sou bedwing om Jhwh se reddingsdade te proklameer nie. Nou versoek hy dat Jhwh nie sy barmhartighede van hom moet weerhou nie. Die woord רַחֲמֶיךָ is in die meervoud gestel. Die bidder beroep hom hier op die diepste gronde denkbaar, naamlik die barmhartigheid van Jhwh, wat die lewensaar tussen God en mens is. Verse 12a en 12b vorm 'n *chiasme*. Dit wil klem gee aan 'n dringende versoek. Die kern van sy vrees is dat die bevryding wat Jhwh vir hom bewerk het, te midde van nuwe bedreiging kan wyk. Die inleidende כִּי in vers 13 het by baie navorsers die vraag laat ontstaan hoe dit geïnterpreteer moet word. Vanuit die konteks van verse 12-13 is כִּי gesien as een van die groot getal bywoorde wat 'n emfatiese funksie vervul en as ‘‘inderdaad’’ of ‘‘ja’’ vertaal kan word. Dit dui op 'n nadere presisering van die bedreiging wat op hande is. Vers 13a handel oor die eksterne bedreiging wat die psalmis oorspoel en hom in 'n totaal magtelose situasie laat. Vers 13b teken sy interne en subjektiewe beleving daarvan: ‘‘my sonde het my ingehaai en ek is nie instaat om te kan sien nie’’. Hier is 'n kousale verband van oorsaak – gevolg te bespeur. Vers 13c stel die oormag – onmagtema aan die orde: dit is meer as die hare van my hoof en my hart het my verlaat. Strofe E vermeld dus dat 'n verandering te bespeur is: van gedetermineerdheid in strofe D na desperaatheid in E.

Strofe F se subjek is Jhwh. Die pleidooi van vers 12 word in vers 14 voortgesit en met nuwe dringendheid bepleit. In vers 14 kom die styfliguur “*Splitmember*”-*chiasme* na vore (Watson 1984:203). Dit

kan aangedui word as a:bc:bc:a. Dit wil op 'n eksplisiete wyse uitdrukking verleen aan die hulpgeroep tot Jhwh: "Laat dit U behaag... en doen dit gou! Red my, en gee my bystand en hulp!" *Feindklage* kom in verse 15-16 voor. Die digter spreek 'n verwensing uit jeens die vyande wat hom bedreig. Vers 17 sluit sintakties by verse 15-16 aan deurdat dit dieselfde patroon vertoon. Die omvang van die oproep tot Jhwh, enersyds teen die vyande, en andersyds ten behoeve van die medestanders, dui waarskynlik daarop dat die digter nie met 'n individu as bedreiging of aggressor gekonfronteer word nie, maar iets van nasionale omvang. 'n *Inclusio* rondom die naam van Jhwh verbind strofes E (v 12) en F (v 17b). Dit dien as kram om die spanning te verhoog en om die situasie as't ware voor te berei vir die klimaks wat in vers 18 aan die orde gestel sal word.

Strofe G (v 18) is die kulminasie van die voorafgaande. Die psalmis se gebed tot Jhwh in verse 12-13 is 'n gebed in die aangesig van dreigende nood. Verse 14-17 het dit met meer intensiteit beskryf. Vers 18 bevat die noodkreet van die bidder in sy dringendste vorm moontlik. Subjekverwisseling kom in vers 18a na vore. Die nuwe subjek word aangedui as **וַאֲנִי**. Die *waw* word verklaar as 'n *waw disjunktief*, gekoppel aan 'n persoonlike voornaamwoord. Die funksie van die *waw disjunktief*, is om 'n veranderde situasie en per implikasie nuwe spelers in te lei (Waltke & O' Connor, 1990:651). Die eerste persoon "ek" (**אֲנִי**) het die funksie om klem te plaas op die noodsituasie waarin die psalmis hom bevind. In die bedreiging wat op hom toesak, ervaar hy sy eie kwesbaarheid en verganklikheid baie intens. Hy tipeer homself as **עָנִי וְאֶבְיֹוֹן**. Hierdie aanduiding roep 'n spesifieke religieuse dimensie na vore. Hy staan op sy inferioriteit voor Jhwh. Hy mag regspraak maak om beskerming. Die eienaam wat vir die Here hier gebruik word, **אֲדֹנָי**, wil uitdrukking gee aan die baas-kneg verhouding waarin die bidder hom voor Jhwh stel. Vanuit hierdie verhouding, maak hy 'n vertrouensuitspraak: **אֲדֹנָי יְהוֹשֻׁב לִי**, "*Adonay* sal aan my dink".

Subjekverwisseling kom in vers 18b na vore. Vanaf verse 12-17 is Jhwh die subjek. In vers 18a verskuif dit na die enkeling. In vers 18b verskuif dit weer terug na Jhwh. Die woordorde is omgekeer: **עֲזֹרָתִי וּמַסְלֵמִי אֲתָהּ**. Die doel daarvan is om beklemtoning te bewerkstellig. Sy oog is op Jhwh gefokus. Jhwh word geteken as Helper (**עֲזֹרָתִי**). Hy moet na die ellendige omsien. Die partisipiale **מַסְלֵמִי** het die funksie om Jhwh te beklemtoon in sy daad van redding. Die eienaam **אֱלֹהֵי** ("My God") teken God in sy verhewenheid, maar ook in sy noue verbondenheid met die mens. Die negasie **אֵל** is 'n sterk wyse om die ontkenning uit te druk. Die assonansie wat met behulp van die **א** gevorm word, wil iets van swakheid en onmag te kenne gee. Die

psalmis sien homself as arm, ellendig, swak. Tog beroep hy hom op Jhwh wat verhewe is, maar ook in noue verbintenis met die mens is. Die klimaktiese afsluiting van die psalm is geleë in die laaste woorde: אֶל-הָאֱלֹהִים “Moenie talm nie!”. Die *patach* is ter wille van aksentuering en beklemtoning (Gesenius-Kautzsch-Cowley ²1974:98). Die werkwoordstamformasie Pi'el *imperfectum* gryp terug na die eerste woorde van vers 2: קָוָה קִוִּיתִי יְהוָה. Dit vorm 'n *inclusio* wat die hele psalm vasvang. Met die intensiteit waarmee die bidder sy hoop aanvanklik op Jhwh gerig, en verhoring ervaar het, verrig hy een laaste kraginspanning en werp die bidder hom op Jhwh. In die aangesig van die dreigende nood, waar hy homself sien as arm en ellendig, kan hy hom alleen in ootmoed op die Here rig. Hy mag Hom aanroep as Helper en Redder, as God wat nie moet talm nie.

5 ONDERSOEK NA DIAKRONIESE ASPEKTE

Voorts word die historiese vrae rakende Psalm 40 aan die orde gestel.

5.1 Ondersoek na die Gattung en Sitz im Leben

Met die *Formgeschichtliche* ondersoek het Herman Gunkel (⁶1986) baanbrekerswerk op die gebied van Psalmnavorsing verrig. Die benadering wil literêre *genres* met die daaglikse lewe in verband bring. Die dilemma van *Gattungs*ondersoek op Psalm 40 is dat daar sewe dekades na die verskyning van die monumentale werk van Gunkel, geen eenstemmigheid onder navorsers is nie. Gunkel se *Gattungstiperinge* vorm die basis en vertrekpunt van bykans elke ander ondersoek. Sy aanvanklike onderskeiding het 'n diversiteit van standpunte tot gevolg.

Gunkel tipeer Psalm 40 as 'n samevoeging van twee afsonderlike *Gattungen*, te wete Psalm 40:1-12 as danklied van die enkeling (⁶1986: 169) en Psalm 40:13-18 as klaaglied van die enkeling (⁶1986:171) tipeer. Vir Mowinckel (1962a:39) is die tipering van *Gattungen* nie in die eerste plek 'n literêre onderneming nie, maar 'n saak wat met die praktyk van die kultus verweef is. Die indeling van die psalms in verskillende *Gattungen* reflekteer die verskillende fasette van die kultus (1962a:37). Oesterley (1939:232) onderskei ook twee tipes psalms wat hier saamgevoeg is, te wete 'n “...*expression of gratitude for recovery from sickness*” en “...*a prayer to be delivered from enemies*”. J Ridderbos (1955:349) tipeer Psalm 40 as “*een dankgebed voor een ervaren uitredding*” en “...*een smeekgebed om hulp in bange nood...*”. Westermann (1984:130) sien Psalm 40 as 'n “*berichtende Lobpsalm des Einzelnen*” (Ps 40:1-12). Psalm 40:13-18 is volgens

Westermann (1984:130) ’n klaagpsalm of ’n gedeelte van ’n klaagpsalm. Weiser (1979:47) tipeer Psalm 40 as ’n *Dank und Bitte*. Verder meen hy dat dié twee *Gattungen* baie nou met mekaar skakel; dat beide dikwels oor dieselfde situasie handel; dieselfde stof hanteer en ook ooreenkoms toon deur die vorm wat dit aanneem. Braulik (1975:95-100) werk ook vanuit die tweedeling van Psalm 40, te wete verse 2-12 en 14-18. Volgens hom (1975:98) is verse 2-12 ’n psalm wat as ’n “*Bekentnis*”, ’n belydenis dien. Ten opsigte van verse 14-18 wat dikwels as ’n klaaglied van die enkeling (Gunkel) getipeer is (Braulik, 1975:202), meen Braulik dat dit eerder as ’n “*Bittpsalm*”, ’n smeking, omskryf moet word (1975:204). Die finale psalm is voor die totstandkoming van die tweede tempel as ’n geheel nuwe entiteit daargestel. Hierdie nuwe samestelling roep dan ’n verdere *Gattung* na vore, te wete “*einen Klagepsalm eines Einzelnen mit der Nuance eines Bußgebetes*” (1975:249). Kraus (1978:458) vermeld die tradisionele *Gattungen* wat op Psalm 40 van toepassing gemaak word, te wete die danklied van die individu (Ps 40:2-12) en die klaaglied van die enkeling (Ps 40:13-18). Vir Kraus is Psalm 40 dus ’n samestelling van twee onderskeie *Gattungen* waarvan hy hom in sy kommentaar op Psalm 40 slegs op die eerste, die danklied van die enkeling, toespits. Die gevolgtrekking wat uit al bogenoemde werke gemaak kan word, is dat die twee onderskeie *Gattungen* soos deur Gunkel uitgewys, die benadering van ander navorsers diepgrondig bestempel het. Die implikasie is dat die verstaan van die psalm dus geleë is in die verstaan van die onderskeie *Gattungen*. Die probleem kom daarin dat daar verskeie menings oor die aard van die *Gattungen* is.

Daar is ook ’n groep navorsers wat vanuit die *Formgeschichte* ander weë verken het. Crüsemann (1969:259) sê Psalm 40 kan gesien word as ’n samestelling van drie verskillende literêr-sintaktiese kategorieë, te wete Psalm 40:2-5 waar daar in die reeds vermelde derde persoon oor Jhwh gepraat word, Psalm 40:6-12 waar in die tweede persoon met Jhwh gepraat word en Psalm 40:13-18 wat kenmerkend die imperatiwiese gedeelte inlei. Crüsemann (1969:263) se bekende woorde rakende Psalm 40 lui: “*Ps 40 als Ganzes ist als Klage aufzufassen*”. Eaton (1967:143) sien Psalm 40 as ’n koningspsalm. Hy het op Gunkel se tipering “*Königspsalmen*” (1985:140) gereageer. Waar Gunkel ’n negetal psalms met die Dawidiese dinastie verbind, meen Eaton (1976:2-4) dat daar minstens 38 duidelik aantoonbare psalms is wat die koningstema as *Gattung* het. Hy vind verskeie verwysings in die psalms wat vir hom ’n aanduiding is dat ’n psalm as ’n koningspsalm geklassifiseer kan word soos byvoorbeeld die opskrif waar die naam “Dawid” voorkom. Die opskrif is egter nie aanduiding van *Gattung* nie, maar eerder van ’n liturgiese aanwending. Craigie

(1983:313) sien Psalm 40 as 'n koningsliturgie van smeking. Hy meen dat die oënskylnlike aanduiding van twee onderskeie *Gattungen* 'n kunsmatige dilemma is en dat die psalm inderwaarheid 'n geheel vorm. Daarom tipeer hy Psalm 40 as "...a royal liturgy of supplication...". Hy sê dat die formele en substansiële verandering binne die psalm toe te skryf is aan die progressie binne die liturgie (1983:314). Gerstenberger (1988:173) wys die verdeling van Psalm 40A (2-12) en Psalm 40B (14-18) af. Die elemente van lofprijsing, danksegging en klag kom meermale in enkele psalms na vore. Derhalwe sien Gerstenberger Psalm 40 as 'n komplekse gebed wat 'n liturgiese eenheid vorm. Hy tipeer dit as 'n "...complaint of the individual...". Hierdie kategorie het sterk ooreenkoms met Gunkel se "*Klagelieder der Einzelnen*" (⁴1985:172). Hossfeld & Zenger (1993:252) vind aansluiting by die gebruikelike aanduidings van "Dank" en "Klage" as daar verwys word na die onderskeie dele van die psalm. Sonder om 'n *Gattungs*aanduiding van Psalm 40 te gee, word daar gefokus op die ingewikkelde *Wachstumsgeschichte* wat Psalm 40 deurloop het. Hossfeld & Zenger meen dat die drie dele (vs 2-5, 6-11 en 12-18) so ver van mekaar verskil in terme van taal en teologie, maar andersyds weer so nou op mekaar aangewese is vanweë die *Fortschreibungsprozeß* wat met die redaksionele proses weer noue verband hou.

Saam met die saak van *Gattung*, word *Sitz im Leben* ook veronderstel. Die ontstaansituasie sou uiteraard meewerk aan die vormgewing van 'n psalm. Daar is deur ondersoek probeer vasstel binne watter lewenssituasie 'n psalm sy ontstaan sou kon hê. Die waarde van ondersoek na die *Sitz im Leben* is geleë in die herkenning van die verhouding tussen literatuur en menslike lewe. In hoofsaak kan daar onderskei word tussen 'n historiese en 'n kultiese lewensituasie. Ten opsigte van die historiese omstandighede met betrekking tot die ontstaan van die psalm wys Gunkel op 'n laat datering van die psalm. Dit ontstaan waarskynlik onder die invloed van die profetiese polemiekk teen die offer en verraai tegelykertyd die positiewe waardering vir die *tôrâ* (⁴1985:429). Westermann (1984:130-133) meen dat hierdie teks in die laat Jodendom gebruik is as 'n oordedende teks om Judeërs wat nie tot die stand van die Skrifgeleerdes behoort het nie en wat hulle in veranderende omstandighede bevind, te motiveer om hul verlossing daadwerklik uit te lééf. NH Ridderbos (1962:433) meen dat die lewensituasie van Psalm 40 te vinde is in die tyd toe Dawid deur vyande bedreig was. Dit kon waarskynlik tydens Absalom se opstand plaasvind. Crüsemann (1969:260) sluit aan by nuwe ondersoek wat na analogie van oud-oosterse sonde- en dankinskripsies 'n meer prominente rol aan die skrifrol (מגילת ספֵּר) gee. Sodoende word die skrifrol en die dankpsalm (Ps 40:2-5) met mekaar geïdentifiseer. Die skrifrol word

in die heiligdom geplaas en vervang so die gebruiklike offer. Braulik (1975:253) sien die *Sitz im Leben* van Psalm 40A as in die tydvak tussen 586-520 vC, 'n tyd waar daar geen offer in die ou tempel gebring is nie. Die herinstelling van die offerpraktyk in die nuwe, tweede tempel, kan geld as die *terminus post quem non* vir die ontstaan van Psalm 40 (1975:256). Psalm 70 (vgl vs 14-18) het waarskynlik sy *Sitz im Leben* in die (vroee) ná-eksiliese tydperk. Die bidder is 'n bedreigde Israeliet wat op Jhwh se heil wag (1975:267). Die redaktor sou verantwoordelik wees vir verse 13 en 18a (1975:270) en doen homself voor as 'n "arme en ellendige".

Daar is ook talle pogings aangewend om spesifiek ondersoek te doen na 'n kultiese *Sitz im Leben*. Mowinkel meen dat die kultiese *Sitz im Leben* van Psalm 40 aangetref word in die tempel waar 'n individu voor die versamelde gemeente sing (Ps 40:10-11) en waar die offerdaad moet plaasvind. Die kultusvierende gemeente het die offers nie as die kardinale handeling in die kultus beskou nie, maar as een van vele fasette van die rituele handeling (1962b:40). Weiser (1979:225) meen dat daar verskillende aanduidinge in die psalm self is wat daarop dui dat dit voorgedra is in die gemeenskaplike kultusviering. Hy vind verwysings daarvan in Psalm 40:4-6 en 10. Kraus (1978:458) dui ook 'n kultiese *Sitz im Leben* vir Psalm 40 aan. Hy meen dat daar 'n aantal geformuleerde gebedsliedere, smekinge en danksegginge (vir elke denkbare situasie) in die tempelargief beskikbaar was. Sodoende sou 'n bidder 'n gebed wat hy òf self geskryf het òf deur iemand laat skryf het, as 'n offer kom aanbied. Hierdie outeur is waarskynlik sterk beïnvloed deur profetisme. Eaton (1967:143) is van mening dat die *Sitz im Leben* van Psalm 40 daarin geleë is, dat die teks moontlik as koningspsalm gedien het by 'n jaarlikse fees van die simboliese redding van die koning.

'n Belangrike bydrae is dié van Buss (1978:166) wat kritiek lewer op navorsers tot op sy dag (1978). Hy wys daarop dat hierdie tweërlei onderskeiding tussen 'n historiese *Sitz im Leben* en 'n kultiese *Sitz im Leben* nie genoegsaam is nie. Daar kan 'n groot verskeidenheid van *Sitze im Leben* onderskei word. Die skeidslyn tussen die verskillende situasies is egter nie altyd so maklik aantoonbaar nie. Hy meen dat daar drie hoofkomponente te onderskei is in die bepaling van die situasie van 'n *genre*: die menslike proses, die gebruiklike konvensies en die proses van evolusionêre ontwikkeling. Buss (1978:169) tipeer Gunkel as een wat "...an excessively compartmentalized view of Israelite society..." gehandhaaf het. Terwyl Gunkel gekrediteer word vir die besondere insigte wat die *Formgeschichte* vir 'n teks open, meen Buss (1978:170) "...this concern has been onesided and ill-

controlled". Hy meen dat die sosiale en psigologiese aspekte van die teks nog verder ontgin moet word.

Craigie (1983:315) gaan egter onverstoord voort ten spyte van Buss (1978) se betoog en tipeer die *Sitz im Leben* van Psalm 40 as 'n koninklike liturgie vir smeking. Liturgie veronderstel 'n bepaalde inkleding van kultiese gebeure. Craigie is egter ongedefinieërd ten opsigte van die psalm se plek in die kultus, die spesifieke geleentheid wanneer die liturgie sou afspeel (hetsy tydens 'n jaarlikse herdenkingsfees of voor 'n komende oorlog), die spesifieke rede vir die voorbidding en wie die deelnemers, benewens die koning, aan die liturgie kon wees. Gerstenberger (1988:173) open die sosiale en psigologiese aspekte van die gemeenskap en sien die *Sitz* in 'n vroeg Joodse gemeenskap wat met hulle ervaringe, hoop en waardes die konteks gevorm het. Gebedsgeleenthede is gehou om na noodlydendes, siekes, dié wat behoefte is en in gevaar verkeer, te bid. 'n Laaste eksponent van 'n kultiese *Sitz* is Seybold (1996:166). Hy meen (1996:167), dat die *Sitz im Leben* van Psalm 40 'n gemeentefees (רַב־קִהָל) is waar 'n bidder sy dankgebed voor die gemeente bring. Die bidder van die dankgebed is iemand wat in groot nood verkeer het, heelwaarskynlik vanweë siekte. Te midde van hierdie nood het hy 'n geformuleerde gebed gebid. Dit kon moontlik die woorde van Psalm 40:13-18 wees. Dié woorde word as aanhangsel aan die *dankgebed* (Ps 40:6-12) geheg.

Bogenoemde oorsig dui op 'n onhoudbare situasie waar oënskynlike opponerende menings ten opsigte van *Gattungs*ondersoeke en ondersoeke na die *Sitze im Leben* verkry is. Die gevolgtrekking en oplossing waartoe ons dus kan kom, is dat elke psalm 'n unieke selfstandige teks is wat nie noodwendig moet inpas by een van die *Gattungen* nie. Geykte *Gattungselemente* kom wel in elke psalm voor. Die teks verweef *Gattungselemente* egter op 'n eiesoortige manier met die oog op 'n spesifieke funksie en doel. Daar kan dus gekonstateer word dat die vraag na die veronderstelde *Gattung* en *Sitz(e) im Leben* ten opsigte van Psalm 40 vanweë die kompleksiteit van so 'n onderneming, nie binne die omvang van die Gunkeliaanse *Gattungen* tuisgebring kan word nie. Wie vra na die *Gattung* en die *Sitz im Leben*, beweeg op hipotetiese velde waarvan ons kennis baie minder is as wat ons soms veronderstel. Wat dus tot beskikking van die leser is, is die teks van Psalm 40 soos dit oorgelewer is. Hierdie teks is egter 'n unieke skepping.

5.2 Onderzoek na geykte taal en tradisies

Psalm 40:1-18 maak gebruik van geykte Ou Testamentiese taal en vertoon opvallende ooreenkomste met beelde en temas vanuit die hele Ou Testament. 'n Drietal tradisies funksioneer in Psalm 40, te wete die

Eksodus-, Sinai- en die Siontradisies. Die psalmdigter wend hierdie tradisies nie in hulle oorspronlike historiese kontekste aan nie. Dit word binne 'n nuwe konteks, Psalm 40, gebruik en geskied langs die weg van herinterpretasie. Die funksie van die onderskeie tradisies, soos ook van elk van die kleiner motiewe en beelde wat in die ondersoek geïdentifiseer is, is om aan die een oorkoepelende teologiese betekenis uitdrukking te verleen. Hierdie groot aantal ideëkomplekse is onderling verweef en gee uitdrukking aan die psalmis se fisiese en emosionele beleving van die omstandighede waarin hy hom bevind.

Vir die digter van Psalm 40 is die taal en motiewe wat uit die dampkring van die Eksodustradisie spruit, die belangrikste tradisie. Waarskynlik identifiseer die bidder hom met 'n soortgelyke posisie as Israel van ouds toe hulle in Egipte was. Die literêre korpus, naas ander psalms waarmee Psalm 40 die grootste oorvleueling toon, is met Deutero-Jesaja. Derhalwe bestaan die moontlikheid dat hy 'n balling in Babilonië was, of vanuit sy bekendheid met die boodskap van Deutero-Jesaja, hy hom in 'n later tydvak kon bevind. Vanuit 'n ballingskap-situasie is dit voorstelbaar dat 'n terugkeer na Jerusalem vir die psalmis die impak van 'n eksodus sou hê. Die psalmis wend egter die eksodustradisie op verskillende maniere aan in die verdere verloop van Psalm 40.

Die Eksodustradisie bied die paradigma waarbinne die psalmis 'n reddingsverhaal kan meedeel (vs 2-4a). Die strekking van die Eksodustradisie is dat Jhwh volkome redding bewerkstellig het. Die reddingsverhaal in verse 2-4a kan óf 'n persoonlike weergawe van 'n eie beleving wees, óf 'n kunstige interpretasie van Israel se geskiedenis waarby die digter in sy persoonlike lewe aansluiting vind. Omdat hy 'n nuwe fokus aan 'n bestaande tradisie gee, het hy ook die vryheid om tradisies te vermeng. So verweef hy die **Sionstradisie** in die korpus waar die Eksodustradisie reeds funksioneer. Die Sionstradisie het nie net een betekenis of funksie nie. In Psalm 40 (vs 3b, 4b, 10-11) word dit op verskillende wyses geïnterpreteer. Enersyds word dit betrek en aangewend om uitdrukking te gee aan die sekerheid en sekuriteit wat Jhwh bewerkstellig het deur sy redding (v 3b). Die bevryde ervaar oorwinning en voel bemagtig. Die Sionstradisie word verweef rondom die simbool van Jerusalem wat vas en sterk staan en volgens die Sions-teologie nie wankel nie. Andersyds funksioneer die Sionstradisie in die sin dat mense, as gevolg van Jhwh se reddingsdaad, na Hom sal stroom en hulle vertrou in Hom sal stel (v 4b). In sy aanvanklike gestalte het die tradisie sy ontstaan in die konteks van 2 Samuel 7 waar aan Dawid die belofte van 'n ewige dinastie gegee word.

Elemente uit die wysheidsmilieu word betrek wanneer hy twee weë (v 5a,b) met mekaar kontrasteer. Dié twee weë is om op Jhwh te

vertrou teenoor om op vreemde gode te vertrou. Die aanduiding dat dit die wysheidsmilieu is, is geleë in die begrip אֱשֶׁרִי. Dit dui op 'n keuse wat gemaak moet word, naamlik om jou vertrou in Jhwh te stel, of in die hoogmoediges en leuengode. Laasgenoemde sou 'n sinspeling kon wees op die Babiloniese godsdiens wat gevaar vir die Jhwh-aanbidding ingehou het. Wanneer die digter Jhwh in 'n himne (v 6) vereer vir die groot dinge wat Hy gedoen het, is dit die taal van die Eksodustradisie wat hier weerklink. Die himne vereer God vir sy onpeilbare wonders en gedagtes. Dit kulmineer in die gedagte dat God onvergelykbaar is – 'n baie belangrike gesigspunt wanneer daar gepolemiseer word oor God of die gode. Hierdie tema kom ook duidelik by Deutero-Jesaja voor (Jes 40-41).

Die **Sinaitradisie** in die psalms sinspeel op die verbondsverhouding tussen Jhwh en die mens. Dit lê ingebed in die kultus en offers. In vers 7 word dit getransformeer en aangewend wanneer dit die funksie verkry om te dien as nivellering van die offerpraktyk. Dit beteken nie dat die instelling van offers afgewys word nie, as sou dit die einde van die offerpraktyk beteken. 'n Nuwe orde – die nuwe verbond van Jeremia 31 en Esegïël 36 - verrys langs die ou orde en oorskadu dit (Zimmerli 1990:92). Dit is asof verse 7-9 die strekking het dat twee verbonde gekontrasteer word, aan die een kant die ou verbond wat sy ontstaan gehad het by die eksodus uit Egipte en die wet wat in 'n imperatiewe vorm (לֹא תִפְצֹחַ לֹא תִשָּׂא לֵה) aan Israel deurgegee is. Aan die ander kant is die nuwe verbond, wat die oue vervang, met die wet wat op die harte van mense geskrywe is (וְחֻרְתֶּךָ בְּחֹדֶךָ מִטֵּי). Die nuwe orde het te make met die innerlike gesteldheid van die hart, en nie die uiterlike pligpleging wat die offerpraktyk gekenmerk het nie. Daarom val dit op dat die Sinaitradisie ook 'n tweede funksie verkry (vs 9b), en wel dié van die internalisering van die *Tôrâ*.

Die **Sionstradisie** verkry in vers 10-11 'n nuwe dimensie wat verskil met die funksie in verse 3b en 4b. Die nuwe dimensie is geleë in die aankondiging van komende heil. Die vreugdeboodskapper speel hier 'n dominante rol. Die proklamasie vind plaas binne die sfeer van die groot vergadering. Wat geproklameer word, is die uitkoms wat Jhwh bewerk. Die vreugdeboodskapper verheug hom in die aankondiging van die nuwe orde.

Die Sinaitradisie word in vers 12 geïdentifiseer en verkry 'n dubbele funksie soos in die geval van verse 7-9. In vers 12a word die Sinaitradisie aangewend. Dié tradisie word gekenmerk aan woorde soos barmhartigheid. Vers 12a vermeld die bedreiging van die gemeenskapsverhouding wat tussen Jhwh en die mens bestaan. Die bedreiging kan dui op omstandighede in Babilonië of later wat van so 'n aard was dat die psalmis Jhwh se barmhartigheid nie meer ervaar het nie. Die

tweede funksie van die Sinaitradisie is geleë in vers 12b waar die psalmis kon meen dat die liefde en trou van Jhwh hom moet bewaar. Die liefde en trou is juis die vrug van die verbond wat by Sinai tot stand gekom het. Die vrug van die verbondsverhouding sou impliseer dat Jhwh hom altyddeur moet bewaar. 'n Verskeidenheid mitologiese beelde word in vers 13a-c aangetref. Dit het die funksie om die benoudheid wat die digter ervaar, uit te druk.

Die Eksodustradisie wat in verse 2-4a en 5-6 aspekte van bevryding en lofprijsing onderskeidelik uitbeeld, funksioneer ook in verse 14-18. Hier (vs 14-18) word dit pertinent gebruik om iets van die dringendheid by die psalmis, sy afwagting en sy desperaatheid uit te druk. Dit is vanweë sy groot nood dat hy wag dat Jhwh vir hom uitkoms moet bewerk. Die Eksodustradisie word dus vanuit sy oorspronklike konteks van hulpgeroep – bevryding – lofprijsing in Psalm 40 aangewend om uitdrukking te gee aan die elemente bevryding – lofprijsing – hulpgeroep. Van belang is om aan te toon dat die Eksodustradisie die raamwerk vorm waarbinne Psalm 40 as eenheid afspeel.

5.3 Komposisie- en redaksiekritiek

Komposisionele en redaksionele vrae kan op drie vlakke in Psalm 40 ter sprake gebring word, te wete mikro-, meso- en makrovlak. Op mikrovlak word 'n aantal interne probleme in die teks aan die orde gestel. Die vraag met betrekking tot die opskrif en in watter mate die opskrif leidrade kan voorsien vir die beter verstaan van Psalm 40, word gevra. Daar is tot die gevolgtrekking gekom dat opskrifte in die algemeen dikwels liturgiese aanduidinge is waarvan die betekenis nie presies bepaal kan word nie; dat nóg die ontstaanstyd nóg die outeur daaruit afgelei kan word; en dat daar nie aanspraak op Dawidiese outeurskap gemaak kan word nie. 'n Tweede vraag het betrekking op die rol wat vers 13 speel as skakel tussen die danklied (vs 1-12) en die klaaglied (vs 14-18). Daar is bevind dat vers 13 'n inherente rol in die hele struktuur van Psalm 40 vertolk; dat dit ondersteuning en motivering aan die omvang van die klaag bied; dat dit 'n basis bied waarop vers 14 as dringende pleidooi gerig kan word; dat dit ondersteuning vir vers 18, die eintlike en klimaktiese hulpgeroep, bied. Vers 13 is dus deel van die hele Psalm 40 soos dit oorgelewer is en vervul 'n primêre rol in die teologiese opbou van Psalm 40. 'n Derde probleem op mikrovlak is ten opsigte van die verhouding van Psalm 40:14-18 en Psalm 70. Albei tekste se individuele en selfstandige karakter word eerbiedig. Die leksemiese ooreenstemming is inderdaad opvallend. Watter teks van watter afhanklik is in die ontstaan en ontwikkeling van beide psalms bly 'n onbeantwoorde vraag onder navorsers. Psalm

40:14-18 se teologiese funksie word deur die hele konteks van Psalm 40 bepaal, en nie deur 'n literêre teks van elders nie.

Op mesovlak word Psalm 40 in terme van sy onmiddellike konteks van omringende psalms ondersoek. Hier kan veral gelet op die verbindings tussende individuele opeenvolgende psalms of groeperinge van psalms. Dié ondersoeke bring nuwe perspektiewe na vore. Hierdie ondersoeke beklemtoon die waarde van 'n breër konteks. Hossfeld & Zenger (1993) identifiseer hierdie konteks as die tyd waarin die omvattende bestaanswyse vir die "Armen" in die ná-ballingskapstyd weerspieël word. Millard (1994) wys daarop dat Psalm 40 deel is van die "Kompositionsbogen" (Psalms 32-41) wat 'n belangrike korpus in die vormingsproses van die psalmbundel as groter geheel uitmaak. Seybold (1996) skilder die konteks van siekte as agtergrond waarbinne Psalm 30-41 as gebedsreeks en meer spesifiek Psalms 38-41 gelees moet word.

Op makrovlak word Psalm 40 veral teen die agtergrond van Psalm 1-41 belig. Hier moet gelet word op 'n enkele omvattende beginsel van organisering wat onderliggend is aan die hele Psalmbundel en die samehang daarvan. Barth (1976) en Hossfeld & Zenger (1992, 1993) se onderskeie werke was hoofsaaklik op Psalms 1-41 afgestem. Dié van Whybray (1996) fokus op die hele Psalmbundel. Barth (1976) is oortuigend wanneer hy sê dat die *inclusio* wat מָוֹן in Psalm 1 en 2 en Psalm 40 en 41 onderskeidelik vorm, besonder opvallend is. Dit gee 'n spesifieke karakter aan die eerste psalmboek (Pss 1-41). Die werk van Hossfeld & Zenger (1992; 1993) wil ewe oortuigend die spanningsveld van die mens se situasie tussen roep en antwoord aan die orde stel. Whybray (1996) se versigtige motivering vir die doelbewuste redaksionele omwerking rondom die begrip *tôrâ* in veral die eerste boek (Pss 1-41) blyk geldig te wees en in beginsel wat aanvaar kan word.

Die naspeur van die redaksionele prosesse is moeilik. Die komposisie van die Psalmbundel as geheel is 'n uiters komplekse proses. Elke navorser wat 'n bydrae op hierdie gebied gelewer het, is welbewus van die hierdie kompleksiteit. Daarom mag daar soms die vraag opkom of 'n ondersoek in hierdie verband nie aan spekulasie sou grens nie. In hierdie opsig meen Whybray (1996:35) "*All that can be done is to examine the Psalter as it stands in its final form and to seek in its contents some clues as to its character and its function*". Hierdie ondersoek onderstreep dié belangrike vertrekpunt.

6 GEVOLGTREKKING

'n Sinkronies-diakroniese ondersoek na Psalm 40 blyk dat die meeste probleme wat in die teks ondervind word, opgelos kan word en die psalm, soos dit oorgelewer is en in BHS verskyn, as 'n eenheid gelees kan word. Die teologiese relevansie van Psalm 40 is daarin geleë dat dit die leser wil oproep tot volhardende en volgehoue gebed. Dit wil die leser oorreed om in tye van benoudheid aan te hou om Jhwh aan te roep, al antwoord Hy oënskynlik nie. Met volgehoue en volhardende gebed word die leser herinner dat hy in die noodsituasie waarin hy hom *tans* bevind (Ps 40:18), twee dinge kan doen. Die eerste is dat hy homself daaraan kan herinner dat die keer (kere) dat hy sy hoop op Jhwh gevestig het, hy nie teleurgesteld gestaan het nie (Ps 40:2a). Hy kan krag put daaruit dat Jhwh na hom toe neergebuig het, sy hulpgeroep gehoor het, hom uitgered het uit modderige slyk en sy voete op 'n rots laat staan het, en hom weer 'n nuwe lied in sy mond kom gee het, wat kon dien as 'n loflied tot Gods eer. En verder, dat sy uitredding tot gevolg gehad het dat baie op Jhwh hulle vertroue kom stel het (Ps 40:4b); dit reg is om jou vertroue op Jhwh te stel en nie op hoogmoediges en leuendienaars nie (Ps 40:5); sy vorige uitredding aanleiding gegee het tot aanbidding van God (Ps 40:6); Jhwh nie van hom offers gevra het nie (Ps 40:7); hy nie uit die oog moet verloor hoe hy hom met vrymoedigheid aan Jhwh gewy het om Sy wil te doen nie (Ps 40:8,9); hy met oorgawe die groot vergadering kon meedeel dat Jhwh 'n mens red (Ps 40:10-11).

Die tweede saak waartoe die teks die bidder motiveer, is om sy fokus op Jhwh te rig te midde van nood en bedreiging. Hy moet en mag aanhou roep en smek. So sal hy dan Jhwh kan versoek om nie sy barmhartighede van hom te weerhou nie (Ps 40:12) en te midde van oorweldigende bedreiging wat om hom vou, en selfs wanneer hy in wanhoop versink, sy klag voor Jhwh bly uitstort (Ps 40:13); dat hy in sy nood Jhwh telkens en met dringendheid bly aanroep om hulp (Ps 40:14), in *Feindklage* Jhwh kan versoek om die vyande te beskaam en in skande te laat val (Ps 40:15-16) en sy medestanders aan Jhwh kan opdra om Sy seën (Ps 40:17); dat hy homself as arme voor Jhwh stel en op hierdie regsgronde pleit dat Jhwh aan hom sal dink (Ps 40:18a) en dat hy in Jhwh 'n redder en helper sal vind sodat hy kan bid dat Jhwh nie moet talm om hom te help nie (Ps 40:18b).

Ten slotte word gepostuleer dat Psalm 40 sy ontstaan en aanwending tussen die jare 516-458 vC en selfs tot sover as 428 vC kon hê. Dit sou kon afspeel onder die leiding van Sesbassar, kleinseun van koning Jojakim, wat Judese ballinge, met die goedkeuring van die Persiese heerser, na Jerusalem begelei het. Hulle beleef dit as 'n nuwe

bevryding, 'n nuwe eksoduservaring. Hulle besef dat hulle nie nou offers kan bring, soos wat dit wel die gebruik sou wees nie. Hulle herinner mekaar dat Jhwh hulle ore ooggemaak het, as sinspeling daarop dat hulle gehoorsaamheid aan die dag moet lê. Hierdie vreugdevolle gebeure verkondig hulle luid in hulle groot vergadering. Terwyl hulle begin met die opbou van die tempel en die stadsmure, kom die inwoners van die stad na hulle toe. Hulle ervaar konflik met die inwoners. Dié lê hulle daarop toe om die Judeërs by die Persiese owerheid in onguns te bring. Die Judeërs besef dat hulle nuutgevonde vryheid deur die inwoners van die stad bedreig word. Op eie inisiatief het Sesbassar die werk aan die mure gestop. Die intensiteit, wat gekenmerk word deur verwagtinge wat aan die realiseer is, maar terselfder tyd groot gevaar loop om gefrustreer te word, maak dat hulle by monde van die psalmis uitroep: “O God, moenie talm nie!”. So speel Psalm 40 af in die spanningsveld van die realisering van hoop enersyds, en die frustrering en moontlike vernietiging van daardie hoop andersyds.

Literatuurverwysings

- Auffret, P 1987. “*Les oreilles, tu me (les) as ouvertes*”. Étude structurelle du Ps 40 (et du Ps 70). *Nouvelle Revue Théologique* 109 (1987): 220-45.
- Barth, C 1976. “*Concatenatio im Ersten Buch des Psalters*”, in: B Benzing, O Böcher, G Mayer (eds), *Wort und Wirklichkeit: Studien zur Afrikanistik und Orientalistik* (FS EL Rapp), Meisenheim am Glan: Hain.
- Braulik, G 1975. *Psalm 40 und der Gottesknecht*. Würzburg: Echter Verlag.
- Buss, M J 1978. The Idea of Sitz im Leben – History and Critique. *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 90 (1978): 157-70.
- Craigie, P C 1983. *Psalms 1-50*. Word Biblical Commentary. Waco, Texas: Word Books.
- Crüsemann, F 1969. *Studien zur Formgeschichte von Hymnes und Danklied in Israel*. WMANT 32. Neukirchen: Neukirchener Verlag.
- Eaton, J H 1967. “The King’s Self-Sacrifice: A Reinterpretation of Psalm 40”, *University of Birmingham Review* 3:141-45.
- Eaton, J H 1976. *Kingship and the Psalms*. Studies in Biblical Theology 32. Second Series. London: SCM Press.
- Gerstenberger, E 1988. *Psalms*, Part 1 with an introduction to cultic poetry, Vol XIV, The forms of Old Testament Literature. Grand Rapids: WB Eerdmans.
- Gesenius, W 1910, ²1974. *Gesenius’ Hebrew Grammar*, as edited and enlarged by the late E Kautzsch. Second English Edition, revised by AE Cowley: Oxford: Clarendon Press.
- Gunkel, H [1929], ⁶1986. *Die Psalmen Überseht und erklärt*, Göttinger Handkommentar zum AT. Göttingen: Van den Hoeck & Ruprecht.

- Gunkel, H [1933], ⁴1985. *Einleitung in die Psalmen. Die Gattungen der religiösen Lyrik Israels*. Zu Ende geführt von J Begrich. Göttingen: Van den Hoek & Ruprecht.
- Haag, E 1995. Psalm 40: Das Vertrauensbekenntnis eines leidende Gerechten. *Trierer Theologische Zeitschrift* (104): 56-75.
- Hossfeld, F-L & Zenger, E 1992. "Selig, wer auf die Armen achtet" (Ps 41:2). Beobachtung zur Gottesvolk-Theologie des ersten Davidpsalters. *Jahrbuch für Biblische Theologie Band 7* (1992). Neukirchener Verlag: 21-50.
- Hossfeld, F-L & Zenger, E 1993. *Die Psalmen*. Psalm 1-50. Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung. Würzburg: Echter Verlag.
- Jones, D 1963. The Cessation of Sacrifice after the Destruction of the Temple in 586 B.C. *Journal of Theological Studies*, N.S, Vol. XIV, Pt 1, April 1963: 12-31.
- Kraus, H-J 1978. *Psalmen*, I Teilband, Psalmen 1-59. 5, grundlegend überarbeitete und veränderte Auflage 1978. Biblischer Kommentar zum alte Testament. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag.
- Millard, M 1994. *Die Komposition des Psalters. Ein formgeschichtlicher Ansatz. Forschungen zum Alten Testament*, herausgegeben von Bernd Janowski und Hermann Spiekermann: Tübingen: JCB Mohr (Paul Siebeck).
- Mowinckel, S 1962a. *The Psalms in Israel's Worship*, Volume I. Translated by DR Ap-Thomas. Oxford: Basil Blackwell.
- Mowinckel, S 1962b. *The Psalms in Israel's Worship*, Volume II. Translated by DR Ap-Thomas. Oxford: Basil Blackwell.
- Naudé, E 1999. Psalm 40: Één of twee Psalms? Ongepubliceerde DD-verhandeling Universiteit van Pretoria: Pretoria.
- Oesterley, W O E 1939. *The Psalms. Translated with Text-critical and Exegetical notes*, Vol I. London: Society for Promoting Christian Knowledge.
- Ridderbos, J 1955. *Psalmen*. Commentaar op het Oude Testament. Kampen: NV Uitgeversmaatskappij JH Kok.
- Ridderbos, N H 1962. *De Psalmen. Opnieuw uit de Grondtekst vertaald en verklaard*. Eerste Deel. Psalmen 1-41. Kampen: JH Kok N.V.
- Ridderbos, N H 1965. The Structure of Psalm XL. *Oudtestamentische Studiën XIV*, Namens het Oudtestamentisch Werkgezelschap in Nederland, uitg PAH de Boer, Leiden: EJ Brill: 296-304: 296-304.
- Seybold, K 1996. *Die Psalmen*. Handbuch zum Alten Testament, 1/15. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Van Uchelen, NA. 1971. *Psalmen deel I (1-40)*. Nijkerk: Uitgeverij GF Callenbach NV.
- Waltke, B K & O'Connor, M, 1990. *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- Watson, W G E, 1984. *Classical Hebrew Poetry, A Guide to its Techniques* (JSOT Suppl Series 26), Sheffield: JSOT Press.

- Weiser, A 1979. *Die Psalmen I: Psalm 1-60*. Das Alte Testament Deutsch 17, 9, unveränderte Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht
- Wellhausen, J 1885. *Prolegomena to the History of Israel*. Transl. J Sutherland Black and Allan Menzies. Edinburgh: Adam & Charles Black.
- Westermann, C 1984. *Ausgewählte Psalmen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Whybray, N 1996. *Reading the Psalms as a Book*. Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series 222. Sheffield: Sheffield Academic Press.
- Zenger, E 1988. *Mit meinem Gott überspringe ich Mauern*. Einführung in das Psalmenbuch. 2 Aufl. Freiburg im Breisgau, Basel, Wien: Herder Verlag.
- Zimmerli, W 1990. "Prophetic Proclamation and Reinterpretation", in: *Tradition and Theology in the Old Testament*, ed DA Knight. Sheffield: JSOT Press: 69-100.